

Utjecaj religije na gospodarstvo

Kožljan, Kristijan

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:327872>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-20**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
„Dr. Mijo Mirković“

Kristijan Kožljan

UTJECAJ RELIGIJE NA GOSPODARSTVO

Završni rad

Pula, 2024.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
„Dr. Mijo Mirković“

Kristijan Kožljan

UTJECAJ RELIGIJE NA GOSPODARSTVO

Završni rad

JMBAG: 0303073396, redovan student

Studijski smjer: Financijski management

Predmet: Ekonomska povijest

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Ekonomija

Znanstvena grana: Opća ekonomija

Mentor: prof. dr. sc. Sanja Blažević Burić

Pula, 2024.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. ULOGA RELIGIJE U RAZVOJU GOSPODARSTVA	2
2.1. Pojam i definiranje religije	2
2.2. Vrste religije	3
2.3. Aktualne prakse u polju ekonomije i religije.....	4
2.4. Politika, ekonomija i religija	8
2.5. Sekularnost i teorije sekularnosti.....	9
2.5.1 Kritike sekularizacije i suvremena transformacija religije	9
2.5.2 Teorija modernizacije i sekularizacija	10
2.5.3 Antisekularizacija i revitalizacija religije	12
3. POVIJESNI PREGLED RELIGIJSKOG UTJECAJA NA ODABRANE ZEMLJE	14
3.1. Afrika	15
3.2. Kina	21
4. UTJECAJ RELIGIJE NA HRVATSKO GOSPODARSTVO	23
4.1. Pravni odnos hrvatske države prema religiji	23
4.2. Primjeri utjecaja religije na hrvatsko gospodarstvo	24
4.3. Svetkovine, blagdani i utjecaj na potrošnju	25
5. ZAKLJUČAK	29
LITERATURA.....	30
Popis tablica:.....	34
Popis grafova:	34
Sažetak	35
Summary.....	36

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Kristijan Kožljan, kandidat za prvostupnika poslovne ekonomije, smjera Financijski management izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student
Kristijan Kožljan

U Puli, _____, 2024. godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, Kristijan Kožljan dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom UTJECAJ RELIGIJE NA GOSPODARSTVO koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama. Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

1. UVOD

Religija je složen fenomen koji se pojavljuje u raznim oblicima širom svijeta, a može se definirati kao sustav vjerovanja i prakse koji se odnosi na božanske ili nadnaravne sile, kao i na moralne i etičke smjernice koje oblikuju ljudski život. U srži religije nalazi se teologija, koja proučava prirodu božanstava i njihov odnos prema ljudima i svijetu. Različite religije nude različite poglede na božanstva, s nekima koje vjeruju u jednog Boga, kao što su kršćanstvo, judaizam i islam, dok druge, poput hinduizma, imaju mnoge bogove. Ove teološke različitosti oblikuju temelje religijskog vjerovanja i prakse.

Predmet ovog rada je ispitivanje utjecaja religije na gospodarstvo, s posebnim naglaskom na to kako religijska vjerovanja i praksa oblikuju ekonomske aktivnosti, potrošačke navike, radnu etiku i poslovne prakse. Cilj rada je analizirati različite načine na koje religijski sustavi utječu na ekonomske odluke i ponašanje, istražujući konkretne primjere iz različitih religijskih tradicija i njihovu ulogu u oblikovanju ekonomskih trendova i politika.

Nakon uvodnog dijela, u drugom poglavlju se opisuje uloga religije u razvoju gospodarstva, gdje se prvotno definira pojam religije i objašnjavaju vrste religije, nakon čega se objašnjavaju teorije koje opisuju njihov utjecaj na ekonomiju, među kojima je najzastupljenija Weberova teorija. Zatim se opisuje utjecaj religije i religijskih skupina na politiku, što indirektno utječe na funkcioniranje ekonomije i nakon toga utjecaj sekularnosti. U trećem poglavlju se predstavlja povijesni pregled religijskog utjecaja na primjeru Afrike, Nigerije i Kine, a u četvrtom se na primjeru hrvatske opisuje utjecaj katoličke crkve, specifično katoličke vjere i tradicije u hrvatskoj na ekonomiju i potrošnju tijekom svetkovina i blagdana.

2. ULOGA RELIGIJE U RAZVOJU GOSPODARSTVA

Definirati religiju u smislu društvene pojave je izazovno, pa se zato najprikladnijim smatra opis religije kao duhovne povezanosti skupine ljudi s višim bićem ili Bogom. Riječ "religija" potječe iz latinskog „religare“ i znači ponovno povezivanje. Kao oblik društvene svijesti se odnosi na prikazivanje prirodnih i društvenih sila kao neovisnih i nadnaravnih. Većina religija ima jedinstveno učenje o svrsi i porijeklu svega što postoji, a uključuju i vjerske zajednice te obrede koji se odvijaju u mjestima poput crkve, džamije i hramova. Bog je u središtu većine religija, iako neki ljudi vjeruju u mnoge bogove, a drugi imaju osobna vjerovanja izvan organiziranih religija. Unatoč tome, mnogi vjeruju da postoje sile koje su stvorile svijet i utječu na život pojedinca. Unatoč pojavi novih religija, tradicionalne religije i dalje imaju važnu ulogu u svijetu. Činjenica je da danas postoji više od deset tisuća vjerskih zajednica i tako se vjerski život znatno promijenio u posljednjih stotinu godina, dovodeći do pojave novih i često neobičnih religijskih učenja. (Par. Tulić, 2018. str. 8 - 9). U nastavku će se opširnije biti definiran pojam religije, opisat će se vrste religija i teorije koje pokušavaju objasniti njihov utjecaj na ekonomiju.

2.1. Pojam i definiranje religije

Pojam religije dolazi od latinske riječi "religio", a Ciceron objašnjava da ona potječe od riječi "relegere", što znači ponovno posvetiti pažnju božanstvu, za razliku od zanemarivanja. Religija se u osnovi odnosi na stalnu povezanost s božanstvom i razlikuje se od drugih znanosti poput filozofije i teodiceje. Filozofska teodiceja može navesti čovjeka na mišljenje da je ovisan o božanstvu, ali to se ne smatra religioznošću. Religija uključuje razum i volju, pri čemu čovjek osjeća unutarnju povezanost s božanstvom, kroz ljubav i povjerenje. Tijelo, duša i duh su tri aspekta čovjekove egzistencije, gdje tijelo obuhvaća fizičke funkcije, psiha je predmet psihologije i psihijatrije, dok se duhovni aspekti poput savjesti i karaktera proučavaju kroz filozofiju i teologiju. Religija, oblikuje čovjekovu povezanost s božanstvom, što vodi do osjećaja religioznosti i formiranja religijskih zajednica. (Par. Tulić, 2018. str. 9)

Religija se objektivno definira kao skup pravila, učenja, morala i obreda. Ona dodiruje najdublju stvarnost čovjeka, uključujući znanstveno istraživanje, umjetničko stvaranje, etičko oblikovanje pojedinca i zajednice. Međutim, religija ima i tamnu stranu, često prelazeći u fanatizam, što je kroz povijest dovelo do nasilja i uništavanja. Usprkos tome, religija povezuje čovjeka s Bogom, koji je središte religije, njezin sudac i zakonodavac. Ako se religija promatra samo kao čovjekovo djelovanje, ona gubi svoju transcendentnu dimenziju i postaje ograničena na ljudsku stvarnost. Kada govorimo o religiji, razlikujemo njezin subjektivni i objektivni aspekt. Subjektivno, religija je izraz čovjekove ovisnosti o višim silama, dok objektivno uključuje dogme, obrede i molitve koje reflektiraju tu ovisnost. Religija predstavlja pokušaj čovjeka da pronađe posljednji smisao života u nadnaravnim silama, čime se nastoji nadići ovozemaljski svijet. (Ibid)

2.2. Vrste religije

Religije diljem svijeta mogu se podijeliti prema različitim kriterijima, pri čemu najčešće razlikujemo prirodne i objavljene religije. Prirodne religije razvijaju se spontano, bez posredovanja proroka ili božanstava. One se temelje na izravnom kontaktu ljudi s prirodnim i društvenim pojavama, a karakteristične su po vjerovanjima u duhovne sile prisutne u prirodi. Vjerovanja poput animizma, gdje se duhovna svojstva pridaju prirodnim objektima i pojavama, te totemizma, gdje se društvene grupe povezuju s određenim životinjama ili biljkama, prepoznata su kao primjeri ovakvih religija. Te religije često uključuju i magijske obrede te rituale usmjerene na utjecanje na prirodne procese i događaje (Par. Tulić, 2018. str. 10).

S druge strane, objavljene religije temelje se na ideji da su božanstva preko proroka ljudima objavila svoju volju i zakone. Tri velike monoteističke religije, islam, judaizam i kršćanstvo, primjeri su objavljenih religija. Svaka od njih ima proroka kroz kojeg je božanstvo komuniciralo s ljudima, poput Muhameda u islamu, Mojsija u judaizmu i Isusa Krista u kršćanstvu. Ove religije također posjeduju svete knjige koje sadrže božansku objavu, poput Kur'ana, Starog zavjeta i Novog zavjeta, zbog čega se nazivaju i "religijama knjige". Njihova teološka učenja usmjerena su na vjeru u jednog Boga i poštivanje

božanskih zakona i zapovijedi. Monoteističke religije, poput islama, judaizma i kršćanstva, temelje se na vjeri u jednog Boga. Za razliku od politeističkih religija koje vjeruju u više bogova, monoteizam naglašava postojanje jednog svemogućeg božanstva koje vlada svijetom i ljudima. Politeističke religije, kao što su hinduizam, stari grčki i rimski sustavi vjerovanja, temelje se na panteonu bogova, gdje svaki bog ima specifičnu ulogu ili područje djelovanja, bilo da se radi o prirodnim fenomenima ili društvenim pitanjima. Ovakve religije karakterizira složeniji sustav božanstava i rituala, često s naglaskom na specifične kulturne i povijesne kontekste u kojima su nastale. (Par. Tulić, 2018. str. 10 - 11).

Panteističke religije razlikuju se od monoteističkih i politeističkih po tome što Bog i priroda nisu odvojeni entiteti, već se smatra da je božanstvo prisutno u svemu što postoji. Ovaj filozofski pristup prisutan je u različitim religijskim tradicijama i gleda na božanstvo kao na univerzalnu silu koja se manifestira kroz prirodu i svemir. U modernom svijetu postoje i novi religijski pokreti i kultovi koji često odstupaju od tradicionalnih religijskih struktura. Neki od tih pokreta fokusiraju se na osobni razvoj i duhovnost, kao što je slučaj sa scientologijom ili bahá'í vjerom, koja zagovara jedinstvo svih religija. U današnjem društvu postoje i agnosticizam i ateizam, koji se odnose na stavove prema religijskim pitanjima. Agnosticizam priznaje da je nemoguće znati postoji li bog ili bogovi, dok ateizam negira postojanje bilo kakvog božanstva. Ovi stavovi, iako se ne smatraju religijama u klasičnom smislu, predstavljaju važne poglede na svijet i mjesto religije u njemu (Par. Tulić, 2018. str. 11 - 12).

2.3. Aktualne prakse u polju ekonomije i religije

Protestantska etika, kako je razradio Max Weber u svom djelu "Protestantska etika i duh kapitalizma," istražuje utjecaj religijskih i kulturnih čimbenika na ekonomski razvoj. Weber tvrdi da su kulturni elementi, osobito oni povezani s protestantizmom, imali ključnu ulogu u razlikama u gospodarskom napretku između sjeverne i južne Europe. Njegova teorija naglašava da neformalne institucije, poput religije i normi, mogu pozitivno ili negativno

utjecati na razvoj. Prema Weberu, društvena povezanost i kolektivni napori protestantskih zajednica bili su važni katalizatori gospodarskog rasta, jer su poticali pojedince na ekonomski korisno ponašanje (Par. Al Fozaie, 2023., str. 1-4).

Weberova teorija nije bez kontroverzi i izaziva različite reakcije. Neki znanstvenici, poput Beckera i Woessmanna (Par. Mosher, 2016. str. 397 - 398)., tvrde da su protestantske zajednice postigle gospodarski uspjeh ne zbog Weberovih razloga, već zbog veće stope pismenosti među protestantima u usporedbi s katolicima, što se naziva teorijom ljudskog kapitala. Drugi, poput Moshera, ističu da je pismenost igrala važnu ulogu u gospodarskom razvoju sjeverne Europe, ali to je posljedica činjenice da je protestantizam poticao pismenost. Iako postoje suprotstavljena mišljenja, osnovna tvrdnja Weberove teorije je da su protestantski etički principi, posebno kalvinističko vjerovanje u predestinaciju, oblikovali stavove prema radu i bogatstvu. Calvinisti su vjerovali da je Bog unaprijed odredio tko će biti spašen, što ih je potaknulo da žive asketskim životima usmjerenim na moralnu obvezu prema svjetovnim poslovima. Ta radna etika, usmjerena na štedljivost, učinkovitost i stvaranje bogatstva, značajno je utjecala na promjenu stavova prema ekonomskim aktivnostima, potičući pojedince na radno intenzivne i ekonomski produktivne aktivnosti. Ova transformacija stavova bila je ključna za stvaranje temelja modernog kapitalizma, prema Weberu (Ibid).

Max Weberova teorija protestantske etike i dalje je relevantna za proučavanje utjecaja religijskih i kulturnih čimbenika na ekonomski razvoj. Zbog svoje široke primjene u istraživanju ekonomije i religije, Weberova teza nudi čvrst teorijski okvir za analizu motivacijskih čimbenika kao što su vjera i kultura. Iako je teorija naišla na brojne kritike i izazvala mnoge rasprave, njezin značaj ostaje prisutan u akademskom diskursu. Segal (1999., str. 415 - 416) ističe da Weberova teza ima podjednako mnogo pristaša kao i protivnika, te da nije moguće jednoznačno zaključiti o njezinoj ispravnosti. (Par. Al Fozaie, 2023., str. 3) Dodatno, Al Fozaie navodi u svome radu „Behavior, religion, and socio-economic development: a synthesized theoretical framework“ (str. 3) sljedeće: „Blum i Dudley (2001.) pridodaju ovom argumentu dorađujući sami Weberovu tezu, tvrdeći da je "protestantizam, odbacivanjem katoličkog sakramenta pokore i povećanjem individualne

kazne za neplaćanje dugova, poboljšao razinu međusobnog povjerenja i suradnje". Oni koriste ovu teoriju kao temelj za objašnjenje zašto su plaće u protestantskim gradovima između 1500.-1750. porasle u odnosu na plaće u katoličkim gradovima tijekom istog razdoblja.“

S druge strane, kritičari, kao što su Fischer i Rachfahl te Krymkowski i Martin, protive se idealističkoj interpretaciji povijesti u Weberovoj teoriji, naglašavajući da on ne nudi dovoljno jasne dokaze o uzročno-posljedičnoj vezi između protestantske etike i kapitalizma. Krymkowski i Martin tvrde da je Weber bio više zainteresiran za povijesnu ulogu ideja, nego za religiju kao nezavisnu varijablu, dok japanski učenjak Kanai Shinji dodaje da Weber ne uspijeva dokazati povijesnu uzročno-posljedičnu vezu između etike i kapitalizma. Ipak, rasprava o Weberovoj tezi traje više od jednog stoljeća, a i dalje postoje značajni argumenti za i protiv njezine valjanosti (Par. Chalcraft i Harrington, 2001. str. 29, 55; Krymkowski i Martin, 1988., str. 187 - 195).

Unatoč kritikama, Weberova teorija ostaje važna jer naglašava utjecaj kulture na ekonomsko ponašanje. Umjesto da se fokusira isključivo na kalvinizam, teorija pruža širi okvir za proučavanje kulturnog utjecaja na ekonomski napredak. Kultura koju je kalvinizam oblikovao, osobito stavovi usmjereni na društvenu dobrobit, suradnju i odgovorno gospodarenje, pokazuje kako kulturni čimbenici mogu značajno utjecati na ekonomski razvoj i ponašanje pojedinaca unutar društva (Par. Al Fozaie, 2023., str. 3 - 4).

Jedna od najistaknutijih empirijskih studija koja istražuje utjecaj religije na ekonomsko blagostanje je ona koju su proveli Barro i McCleary (2003., str. 771 - 780). Oni su istraživali kako vjerska pohađanja i religijska uvjerenja utječu na gospodarski rast. U svom istraživanju kroz metodu regresijske analize nalaze da su određene religije, poput islama, pravoslavlja, protestantizma i hinduizma, negativno povezane s rastom dohotka po glavi stanovnika relativno u usporedbi sa katolicizmom, dok općenito vjera u vječni život, raj i pakao pozitivno utječe na ekonomski rast.

Druga važna studija koju su proveli Guiso, Sapienza i Zingales (2003., str. 235 - 239) koristi podatke iz "World Values Survey" kako bi istražili odnos između intenziteta religijskih uvjerenja i ekonomskih stavova. Inspirirani idejama Karla Marxa, koji je religiju opisao kao "opijum za narod", i Maxa Webera, koji je povezo protestantsku etiku s razvojem kapitalizma, Guiso i suradnici otkrivaju da su religijska uvjerenja često povezana s "dobrim" ekonomskim stavovima. "Dobro" se u ovom kontekstu definira kao ono što vodi prema većem dohotku i gospodarskom rastu. Studija naglašava kompleksnost utjecaja religije na ekonomske faktore i sugerira da određene vjerske vrijednosti mogu promovirati stavove koji pogoduju rastu, dok druge mogu biti prepreke.

S druge strane, Alesina et. al. (2003., str. 165 - 170) proučavaju kako etnička, jezična i religijska frakcionalizacija utječe na gospodarski rast i kvalitetu institucija. Rezultati pokazuju da etnička i jezična podijeljenost igraju značajnu ulogu u dugoročnom gospodarskom rastu i kvaliteti vladinih politika, dok religijska frakcionalizacija nije jednako utjecajna. Studija je značajna jer sugerira da vjerske razlike unutar jedne zemlje nemaju nužno negativan utjecaj na ekonomski rast, kao što to čine etničke ili jezične podjele. Sala-i-Martin i suradnici (2004., str. 813 - 835) fokusiraju se na analizu 67 eksplanatornih varijabli povezanih s gospodarskim rastom u 88 zemalja. Iako u svojoj analizi nalaze pozitivnu korelaciju između rasta muslimanskog stanovništva i gospodarskog rasta, ne uspijevaju pronaći značajnu vezu između intenziteta vjerskih uvjerenja i rasta po glavi stanovnika. Ovo istraživanje ukazuje na to da vjerska pripadnost, sama po sebi, možda nije ključni faktor u objašnjavanju gospodarskog rasta, već da drugi faktori, kao što su političke i institucionalne postavke, igraju važniju ulogu.

Noland (2005., str. 1227) istražuje odnos između religije i gospodarske uspješnosti kroz regresijsku analizu između i unutar zemalja. On odbacuje hipotezu da religijska pripadnost nije povezana s gospodarskom uspješnosti, zaključujući da religija, na neki način, utječe na ekonomske performanse. Međutim, njegovi rezultati nisu konzistentni u smislu specifičnih religijskih utjecaja, što sugerira da religija igra složenu ulogu koja se ne može lako kvantificirati. Kuran (2018., str. 1296) iznosi kritiku prema studijama koje sugeriraju da islam koči gospodarski rast. On tvrdi da su takve tvrdnje neuvjerljive jer

međunarodne komparativne studije ne uzimaju u obzir specifične institucionalne faktore unutar svake zemlje. Karaçuka (2018., str 75) također podržava ovu tezu, ističući da su muslimanske zemlje gospodarski nerazvijene ne zbog islama, već zbog političkih i pravnih institucija, te zbog grupnog neprijateljstva i isključivanja između socijalnih grupa unutar muslimanskih zemalja na bliskom istoku.

Pryor (2007., str. 1815–1835) u svojoj analizi koristi podatke iz 62 zemlje kako bi proučavao utjecaj islama na gospodarsko blagostanje. Njegova analiza pokazuje da islam ima mali utjecaj na većinu ekonomskih i društvenih pokazatelja, sugerirajući da ekonomski sustavi zemalja u razvoju igraju veću ulogu nego sama religijska pripadnost. Platteau (2008. str. 329–351.) daje povijesni pristup analizi utjecaja islama na gospodarski rast. On se kritički osvrće na Bernard Lewisovu tezu da nedostatak razdvajanja religije i politike u muslimanskim zemljama stvara prepreke gospodarskom razvoju. Umjesto toga, Platteau smatra da je teško utvrditi izravnu uzročno-posljedičnu vezu između religije i gospodarskog rasta zbog problema endogenosti, tj. činjenice da loš gospodarski rast može oblikovati kulturu, a ne obrnuto.

2.4. Politika, ekonomija i religija

Politička ekonomija i religija duboko su isprepletene jer svaka može oblikovati i utjecati na drugu na više načina. Vjerska uvjerenja i norme često imaju dubok utjecaj na ekonomsko ponašanje i aktivnosti, usmjeravajući individualne izbore u područjima kao što su štednja i radna etika. Max Weberova analiza kalvinističke etike, na primjer, naglašava kako religijska načela mogu potaknuti razvoj kapitalističke ekonomije.

Osim toga, vjerski zakoni, kao što je islamska zabrana kamata, izravno utječu na ekonomske prakse poput bankarstva u zemljama s muslimanskom većinom. Vjerske institucije također igraju ključnu ulogu u gospodarstvu kroz vlasništvo nad nekretninama, ulaganja i humanitarne napore, a sve to može utjecati na lokalna gospodarstva i društvenu dinamiku. (Par. Avdukić, Efendić i Hadžić, 2017. str. 173).

S druge strane, ekonomski uvjeti mogu značajno utjecati na religijske prakse i vjerovanja. Brži ekonomski razvoj može dovesti do sekularizacije i smanjenja religijskog angažmana, dok ekonomske krize mogu povećati važnost religije u životima ljudi. (Par. Strulik, Holger, 2016. str. 22).

Također, promjene u ekonomskim uvjetima mogu utjecati na organizacijske strukture religijskih zajednica, uključujući promjene u financiranju i funkcioniranju tih institucija. Politička ekonomija također istražuje kako religija može djelovati kao politički faktor. Religijske grupe mogu imati političku moć koja im omogućava utjecaj na ekonomske politike i regulacije. Na primjer, politika može oblikovati način na koji se religijske grupe tretiraju i financiraju, te kakvi zakoni se donose u vezi s religijskim životom. Ova kompleksna interakcija između religije i ekonomije pokazuje kako sociokulturni faktori mogu imati dubok utjecaj na ekonomske sisteme i kako ekonomske promjene mogu oblikovati religijsku dinamiku. (Par. Omelicheva, M. Y. and Ahmed, R, 2017., str. 12 – 16)

2.5. Sekularnost i teorije sekularnosti

U sljedećim potpoglavljima će se predstaviti pojava sekularizacije te razne teorije i kritike na njezin utjecaj na moderno društvo.

2.5.1 Kritike sekularizacije i suvremena transformacija religije

Empirijski podaci koji pokazuju ustrajnost religijskih vjerovanja i javnu ulogu religije u mnogim zemljama doveli su do kritika teorija sekularizacije. Neki kritičari ukazuju na neodrživost sekularizacijskih teorija, dok drugi nude alternativne teorije za objašnjenje društvenog položaja religije. Jedan od istaknutih kritičara je Berger (Reaves, 2012., str. 1 - 8), koji smatra da je industrijalizacija glavni nositelj sekularizacije iz razloga što se u industrijaliziranim društvima nalaze institucije koje utječu na način razmišljanja ljudi. Također smatra da su kršćanske denominacije omogućile proces sekularizacije iz razloga što su polako gubile svoje čudotvorne i transcendentne aspekte vjere, sa posebnim naglaskom na protestante. Prema Bergeru, samo Europa i globalna kulturna elita, koja slijedi zapadnjački racionalizam, odstupaju od dominantne prisutnosti religije u

suvremenom svijetu, ali da je razlog tome u Europi umanjivanje institucijske vrijednosti crkve, a ne smanjenje broja ljudi koji idu u crkvu. S druge strane, američki sociolozi i ekonomisti poput Rodneyja Starka i Williama Bainbridgea (Simpson, 1990., str. 367-371) razvili su teoriju religijskih ekonomija. Ova teorija sugerira da je religioznost određena strukturom religijske ponude, pri čemu religijska potražnja uvijek postoji zbog uloge religije kao kompenzatora za životne i psihološke potrebe.

Reitsma et. al. (2012., str. 626 - 628) provode test dviju suprotstavljenih teorija - sekularizacije i religijskih ekonomija - analizirajući longitudinalne podatke (European Values Survey i European Social Survey) od 1981. do 2007. godine. Rezultati pokazuju suprotne trendove u bivšim komunističkim i zapadnoeuropskim zemljama. U bivšim komunističkim zemljama religioznost je u porastu, što može biti povezano s religijskom slobodom i razvojem religijskog tržišta.

U nekim zemljama Istočne i Srednje Europe visoka razina konfesionalne identifikacije uočava se u zemljama gdje religija isprepliće religijski, etnički i nacionalni identitet kao što su Poljska, Hrvatska, Grčka i Bugarska. S druge strane, u Zapadnoj Europi vlada duh liberalne demokracije i sekularizacije, zbog čega njihova društva teško prihvaćaju ulogu religije u javnom životu i kolektivnom identitetu. (Par. Hazdovac Bajić, 2022., str. 533 – 535).

2.5.2 Teorija modernizacije i sekularizacija

Gotovo svi teoretičari sekularizacije pretpostavljali su usku povezanost između sekularizacije i modernizacije. Casanova (1994. str. 11) smatra sekularizaciju specifičnim slučajem teorije modernizacije. Međutim, prema Wagneru (2004. str. ix – x, 11 – 12, 59 - 60), sociologija je posljednjih desetljeća promijenila svoj pristup. Umjesto jasnih pojmova koji su se vezivali uz teoriju modernizacije, pojavljuju se prefiksi „post“ i „kasno“, koji ukazuju na nesigurnost o tome je li moderno društvo ikada doista postojalo u svojoj sveprisutnoj formi i koja su njegova stvarna obilježja. Wagner ističe da postoje dva smjera u ovom promišljanju. Prvo, moderno društvo može se prilagođavati novim okolnostima, kao što je prilagodba institucionalnog okvira na nove društvene izazove, ili se može razviti

u novu konfiguraciju koja se više ne može smatrati modernim društvom. Drugo, moguće je radikalnije promišljanje koje sugerira da društva ne prolaze uvijek kroz iste razvojne faze, pa pojam modernog društva postaje malo koristan.

Wagner definira modernost kao stanje u kojem čovječanstvo ne prihvaća vanjske autoritete u pogledu društvenog poretka, racionalne spoznaje stvarnosti i sebe samog. Modernost može imati i individualističke i kolektivističke interpretacije, ovisno o tome tko se smatra subjektom modernosti - pojedinac ili društvo/kolektivitet/nacija. Također, modernost se ne može povezivati s bilo kojim specifičnim institucionalnim poretkom jer se oni mijenjaju prema okolnostima i društvenim izazovima. Gospodarski život može se organizirati kao komandno gospodarstvo ili socijalno tržišno gospodarstvo, ili kao tržišno-individualistički. Nova faza modernosti može se promatrati kroz jačanje individualizma kao ključne komponente modernosti, ali i kroz post-industrijsko globalizirano gospodarstvo koje zahtijeva kreativnost i smanjenje hijerarhija. Kulturna globalizacija i interkulturalna komunikacija donose novi relativizam, slabljenje autoriteta i dodatnu afirmaciju pojedinca kao krajnjeg vrijednosnog referenta. Inglehart i Baker (2000. str. 28), koristeći rezultate iz World Value Surveya, pokazuju da se duhovni interesi, u širem smislu, ne smanjuju. Naime, važnost Boga u životima ljudi opada relativno sporo s (post)industrijalizacijom društva, dok se učestalost razmišljanja o smislu života čak i povećava. Prema Inglehartu i Bakeru, modernizacijska teorija je djelomično točna. Industrijalizacija, rastuće blagostanje i povećanje broja ljudi zaposlenih u uslužnom sektoru objašnjavaju pomake na dvama kulturnim osima: tradicionalne vs. sekularno-racionalne vrijednosti i vrijednosti preživljavanja (materijalističke) vs. vrijednosti samoizražavanja (post-materijalističke).

Međutim, njihova analiza pokazuje da postoje "kulturalne zone" koje imaju neovisan utjecaj na vrijednosti i vrijednosne promjene, te da je kulturni razvoj "ovisan o prijašnjem putu". Povijesno-kulturno nasljeđe, često vezano uz dominantnu religijsku tradiciju, oblikuje društvene vrijednosti, čak i kada religija postane manje važna. Na primjer, vrijednosti samoizražavanja su češće u protestantskim zemljama nego u katoličkim, što odražava tradicionalni protestantski individualizam i decentraliziranost, nasuprot

katoličkoj hijerarhiji. Sekularnost u zemljama konfucijske kulturalne zone također odražava sekularnu narav konfucijanizma kao filozofskog sustava, a ne religijskog. Stoga je važno ne shvaćati teoriju modernizacije previše deterministički i uzeti u obzir kulturološke različitosti koje proizlaze iz različitih povijesnih i društvenih razvoja. Iako teorija modernizacije ne treba biti odbačena, njezina predviđanja trebaju se shvatiti kao "probabilistički trendovi, a ne kao čvrsti zakoni povijesti" (Par. Inglehart i Baker, 2000. str. 28 – 30).

2.5.3 Antisekularizacija i revitalizacija religije

Prema Tadiću (2007. str. 31 - 32): „Radikalni kritičar sekularizacije P. Glasner, uz druge kritičare, smatra da je sekularizacija običan društveni mit i ideološki pojam. Prema njima, pretpostavke o sekularizaciji temelje se na tri nedokazive hipoteze: prva je da postoji "istinski religiozno društvo", druga da je utjecaj religije u društvu ravnomjerno raspoređen kroz sve segmente, i treća da religija može biti identificirana s organizacijskim i institucionalnim oblicima kroz povijest i u suvremenom društvu. Mary Douglas, antropologinja, ističe da kontrast između svjetovnog i religioznog nema veze s kontrastom modernog i tradicionalnog ili primitivnog. Skepticizam, materijalizam i duhovni žar prisutni su i u plemenskim društvima, što ukazuje na to da je ideja o primitivnim ljudima kao pobožnim iluzija zapadnog čovjeka.“

Tijekom šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća, u razvijenim zapadnim društvima došlo je do zaustavljanja procesa sekularizacije i povratka religije i religioznosti. Ovaj fenomen se očituje u rastućoj prisutnosti religije u svakodnevnom životu, u različitim oblicima, uključujući nove religijske pokrete i unutar tradicionalnih religijskih institucija. J. Jukić primjećuje da je teško predvidjeti nagli porast interesa za religiju u doba opće sekularizacije, što se manifestira u porastu broja vjernika i posjetitelja svetih mjesta. Glasner i drugi kritičari tvrde da moderni "religijski revival" često predstavlja reakciju protiv prekomjerne svjetovnosti i kompromisa religijskih institucija sa svjetovnim mentalitetom. James Beckford i D. Hervieu-Leger smatraju da religija danas više služi kao sredstvo kulturnih formi nego kao institucionalni entitet, dok Jukić ističe da je suvremena

religioznost obilježena novim tipom vjernika koji traži neposredno iskustvo božanstva izvan institucionalnog posredništva (Par. Tadić, 2007. str. 32 - 34).

Oni koji proučavaju sekularizaciju često su se bavili padom institucionalizirane religijske prakse i slabljenjem moći religijskih institucija, dok drugi kritiziraju teoriju sekularizacije zbog njenog fokusa na tradicionalnu crkvenu religiju i zanemarivanja novih religijskih grupa i pokreta. Kritičari poput P. Glasnera, T. Luckmana i drugih naglašavaju da se sekularizacija često temelji na neadekvatnim analizama i ignoriranju složenosti suvremenih religijskih fenomena (Par. Tadić, 2007. str. 30 - 33).

3. POVIJESNI PREGLED RELIGIJSKOG UTJECAJA NA ODABRANE ZEMLJE

Prema Jongu (2008., str 2 - 3): „Religija i religijske aktivnosti mogu utjecati na društvo na dva načina. Prvo, religijske aktivnosti, kao što je odlazak u crkvu, predstavljaju društvene aktivnosti i stoga se mogu usporediti s okupljanjima nogometnih klubova, teniskih klubova, izviđača, političkih stranaka itd. Ova okupljanja mogu biti sredstva za uspostavljanje mreža koje bi mogle biti korisne za ekonomske aktivnosti u regiji i također pomoći u uspostavljanju trgovačkih odnosa s partnerima iz drugih zemalja koji pripadaju istoj religijskoj skupini. To implicira da kada vjernici dolaze zajedno radi obavljanja svojih religijskih aktivnosti, mogu iskoristiti priliku za uključivanje u produktivne poslovne aktivnosti koje bi mogle unaprijediti ekonomske i razvojne ciljeve zemlje. Drugi i važniji kanal kroz koji religija utječe na društvo su vrijednosti koje poučavaju sljedbenici ili najvažniji lideri dotične religije. Pretpostavlja se da će te vrijednosti utjecati na stvarno ponašanje i tako na funkcioniranje društva. Svjesno propovijedanje vrijednosti koje pridonose ekonomskom napretku ne samo da će unaprijediti ekonomski rast, već će također unaprijediti socioekonomsko blagostanje ljudi.“

U potpoglavljima će se na primjeru Afrike, Nigerije i Kine predstaviti povijesni pregled religijskog utjecaja na ova područja. Suština je kako sekularni modernizam nije jednako zahvatio afrička društva, gdje religija ostaje duboko ukorijenjena u svim aspektima života. Tradicionalna afrička vjerovanja, kršćanstvo i islam oblikovali su religijski identitet Afrikanaca, često se preplićući. Kršćanstvo, prisutno više od dvije tisuće godina, te islam imaju značajan utjecaj na afričku kulturu, a njihove zajednice često integriraju tradicionalne religijske prakse. Osim duhovne uloge, religija se koristi i za političku moć i utjecaj, ponekad potičući sukobe, ali i igra ključnu ulogu u transformaciji afričkog kontinenta. U Kini su glavne religijske tradicije konfucijanizam, taoizam i budizam, a one oblikuju društvene norme, politiku i kulturu kroz naglasak na moralne vrijednosti, harmoniju i prirodni tok stvari. Religija u Kini također igra značajnu ulogu u svakodnevnim praksama i oblikovanju socijalnih odnosa.

3.1. Afrika

Sekularni modernizam, koji se razvijao u razvijenim zemljama, uspješno je odvojio religiju od socioekonomske i političke sfere. Ovaj trend se ogleda u smanjenju vidljivosti religijskih institucija i utjecaja u svakodnevnom životu u razvijenim društvima. Međutim, unatoč ovom utjecaju sekularizma, afrička društva nisu doživjela istu razinu odvajanja religije od drugih aspekata života. Religija u Africi i dalje ima duboko ukorijenjeno mjesto u socioekonomskim i političkim strukturama.

Mbiti (1999. str. 2 - 5), istaknuti afrički teolog, tvrdi da su Afrikanci izuzetno religiozni i da religija prožima svaki aspekt njihovih života. Prema njegovim riječima, religija je toliko integrirana u afrički način života da je gotovo nemoguće odvojiti je od drugih aspekata života. Dok su tradicionalna afrička religijska uvjerenja bila prvotna osnova, kršćanstvo i islam su dodatno oblikovali ovu religijsku svijest. Ove dvije monoteističke religije nisu samo oblikovale religijski identitet Afrikanaca, već su također bile pod utjecajem tradicionalnih religijskih uvjerenja

Afrička tradicionalna religija prisutna je u svim fazama života pojedinca, od prije rođenja do smrti. Za Afrikance, život je duboko povezan s religijskim praksama i vjerovanjima, koja oblikuju njihov svakodnevni život, filozofiju, mitove i društvene odnose. Ova religijska perspektiva također se odražava u političkom i socioekonomskom životu, gdje religijska uvjerenja igraju značajnu ulogu. Kršćanstvo i islam, iako su se pojavili kasnije u usporedbi s tradicionalnim religijama, postali su značajni u afričkim društvima. Kršćanstvo je prisutno u Africi više od dvije tisuće godina i ostavlja značajan trag u društvenom životu, što se ogleda u brojnim kršćanskim crkvama, institucijama i imenima u različitim afričkim zajednicama. Islam također ima dugotrajan utjecaj, s mnogim zajednicama koje su usvojile islamske prakse i vjerovanja. Obje religije su se, kroz susrete s tradicionalnim vjerovanjima, ukorijenile u afričkim društvima. Utjecaj kršćanstva na afričku tradicionalnu religiju i religioznost Afrikanaca bio je ostvaren kroz rad kršćanskih misionara i povratnika afričkih kršćanskih robova. Afričke neovisne crkve, kao što su Aladura, Zion i Roho, integrirale su tradicionalne religijske prakse u kršćanske zajednice. Ove crkve naglašavaju molitvu, proročanstvo, iscjeljivanje i pronalaženje rješenja za egzistencijalne

probleme, koristeći i tradicionalna vjerovanja kao i biblijske temelje (Par. Obaji, 2015. str. 1 - 5).

Aladura, koja se nalazi u zapadnoj Africi, primjerice, vjeruje da izgovorena riječ može posjedovati „Agbara emi“ (duhovnu moć), što ima temelje u tradicionalnim vjerovanjima, ali se također oslanja na biblijske tekstove. Slične teme, poput vještica, demona i povezanosti bolesti i nesreće s djelovanjem zlih duhova, prisutne su i u Novom zavjetu i poklapaju se s tradicionalnim vjerovanjima. Utjecaj Afričkih neovisnih crkava (AIC) na glavne i pentekostalne crkve u Africi i afričkoj dijaspori je značajan. Iako su aktivnosti poput molitve, iscjeljivanja, moći riječi te muzike i plesa duboko ukorijenjene u biblijskim temeljnim tekstovima, one su također naslijeđene iz tradicionalnih religijskih praksi. Ovaj utjecaj pomaže očuvanju kršćanske vjere i rastu crkava u Africi i dijaspori. Utjecaj kršćanstva na tradicionalne religije i obrnuto je značajan, osobito u kontekstu stvaranja autohtonog afričkog kršćanstva. Međutim, međusobni utjecaj religije i sociopolitičkog i ekonomskog života Afrikanaca ne smije se zanemariti. Religija nije samo utjecala na ove sfere, već je i sama pod njihovim utjecajem. Politička i ekonomska elita u Africi često koristi religiju u svojoj borbi za resurse i moć. Država je ključna u pružanju moći i bogatstva, što dovodi do žestoke konkurencije, pri čemu se religija koristi kao sredstvo i instrument u ovom natjecanju. Duhovnost se u suvremenim političkim dinamika koristi zbog tvrdnji političara da su afrička politička etika ukorijenjena u tradicionalnim afričkim svjetonazorima. Religija se također koristi za legitimizaciju političke moći, često pozivajući se na rituale iz tradicionalnih vjerovanja. Tajna društva poput Ogboni, Nyamkpe, Owegbe i Ekine mobiliziraju ekonomske i političke resurse. Iako kršćanstvo i islam, poput tradicionalnih religija, služe kao instrumenti moći, također se pogrešno koriste za političke sukobe. Ipak, religija ima ključnu ulogu u transformaciji afričkog kontinenta. U razvijenim zemljama globalne sjeverne hemisfere, prosvjetiteljstvo i modernizacija su značajno udaljili religiju od sociopolitičkog i ekonomskog života, premještajući je u privatnu sferu. Ova promjena je nastala zbog filozofskog i ideološkog pristupa koji je razum i vjeru postavio u suprotstavljene i nespojive sfere. Religija je u tom kontekstu viđena kao prepreka razvoju, s pretpostavkom da je religijsko razmišljanje rigidno i otporno na društvene i političke promjene. Međutim, od kasnog 20. stoljeća, došlo je do promjene u

odnosu između vjere i razvoja. Organizacije zasnovane na vjeri, predvođene kršćanskim crkvama, počele su aktivno tražiti dijalog s donatorskim agencijama o pitanjima razvoja. Donatori su, zauzvrat, pokazali spremnost za suradnju. Ovaj trend ukazuje na povratak angažmana između vjere i razvoja, što se razlikuje od ranijeg razdvajanja (Par. Obaji, 2015. str 3 - 7).

Za razliku od razvijenih zemalja, u afričkim društvima religija je ostala centralna u svim aspektima života. U afričkim zajednicama, religija je bila integrirana u moralne vrijednosti, bogatstvo i društveni napredak. Povijesno gledano, siromaštvo nije bila izražena karakteristika afričkih društava. U nekim zajednicama, poput Olulumo (Okuni) ljudi iz Nigerije, religijski informirane norme još uvijek osiguravaju brigu za sve članove zajednice. Takve norme omogućuju, na primjer, da član zajednice ili stranac može uzeti hranu s tuđe njive kako bi zadovoljio svoju potrebu za hranom, ili piti palmino vino s drveća, bez osjećaja krivnje. Afričke tradicionalne zajednice nisu bile usmjerene na akumuliranje materijalnog bogatstva za osobnu korist. U tim društvima, bogatstvo se mjerilo brojem ljudi u zajednici, zdravljem, etičkim ponašanjem i usklađenošću s vlastitim stvoriteljem i precima. Čast i sram su imali važnu ulogu u održavanju etičkih standarda i sprječavanju krađe, koja je bila tabu i stigmatizirala bi osobu i cijelu zajednicu. Postoje kritičari koji tvrde da afrički obrasci društvenog ponašanja u osnovi odgovaraju za materijalnu zaostalost afričkih društava. Međutim, unutar skupa alternativnih razvojnih pristupa, čovječanstvu se savjetuje povratak zajedničkim i održivim načinima života, jer se sada vjeruje da su oni rješenje za globalne ekonomske i ekološke izazove. Iako su mnoge tradicionalne prakse, koje su imale vjerske temelje, erodirane modernizacijom i globalizacijom, religija, bilo da je riječ o afričkoj tradicionalnoj, kršćanskoj ili islamskoj, i dalje ima ključnu ulogu u napretku afričkih društava. Religija može pružiti okvir za kritičku analizu postojećeg sustava vrijednosti u društvu. Religijske vrijednosti oblikovale su lokalne i međunarodne zakone; te vrijednosti su veoma cijenjene i bile su od velike koristi u konceptualizaciji i razvoju moderne demokracije i demokratizacije. Te vrijednosti uključuju svetost ljudskog života, ljudsku jednakost i ljudsko dostojanstvo. Prema kršćanskom shvaćanju, ovo je proročka funkcija religije. Osim što pruža mjerilo za ocjenu

sustava vrijednosti društva, religija je neophodna za prenošenje moralnih vrijednosti u društvu. (Par. Obaji, 2015. str 5 - 14).

Religija igra neophodnu ulogu u promicanju vrijednosti poput poštenja, integriteta, otvorenosti, iskrenosti i tolerancije. Takve vrijednosti su ključne za razvoj dobrih ekonomskih i demokratskih političkih sustava. Afrički ekonomski i demokratski politički sustavi još uvijek su izrazito nerazvijeni. Znaci nerazvijenosti očituju se u slabim ekonomskim institucijama i gotovo potpunom odsustvu robusnih opozicijskih stranaka u zemljama kao što su Nigerija, Zimbabve, Gana, Togo i Malavi, kao i mnogim drugim. Nizak nivo iskrenosti i transparentnosti unutar političkih i ekonomskih institucija, te među liderima, otežava društveni napredak jer doprinosi korupciji i ugušuje razvoj civilnog društva. Indirektni utjecaj religijske kulture na ekonomsku i političku kulturu kroz prijenos religijskih vrijednosti u ove sfere mogao bi stoga koristiti ekonomskim i političkim institucijama u Africi. U afričkoj tradicionalnoj religiji, promicanje vrijednosti u društvu postiže se kroz uranjanje pojedinca u aktivnosti zajednice kroz sudjelovanje u zajednici (Par. Obaji, 2015. str. 10).

Ovo uranjanje u zajednicu kroz sudjelovanje je srž autohtone duhovnosti i moralnosti. U ovom kontekstu, duhovnost i moralnost su nerazdvojni. Uključivanje pojedinca u zajednicu počinje u obiteljskom okruženju i širi se na kuću/kompleks (proširena obitelj), te na selo i pleme (zajednicu). Svi ovi nivoi uranjanja u zajednicu odvijaju se simultano i odražavaju moralno oblikovanje pojedinca koji je također odgovoran zajednici. Uranjanje i moralno oblikovanje pojedinca provode roditelji i članovi zajednice kroz religijske rituale i učenja. Povezanost između duhovnosti i moralnosti, te procesi uranjanja i moralnog oblikovanja u afričkoj tradicionalnoj religiji, odražavaju se u afričkom kršćanstvu. Kršćanstvo obraća pažnju na moralno oblikovanje kroz proučavanje Biblije, katehezu i druge načine širenja svetih spisa unutar obiteljskih jedinica i crkvenih zajednica. Religijska učenja usmjerena na moralno oblikovanje također značajno doprinose razvoju optimizma unatoč teškim sociopolitičkim i ekonomskim uvjetima u afričkim društvima (Par. Obaji, 2015. str. 10).

Religija stvara nadu i optimizam unatoč neuspjelim vladama i ekonomskim institucijama u Africi. Religija u Africi je ključni izvor socijalnog kapitala. Socijalni, kulturni i religijski ili duhovni kapital nisu međusobno isključivi, već su povezani. Koncept duhovnog i religijskog kapitala sličan je širem konceptu socijalnog kapitala, jer je ovo resurs temeljen na odnosima koje pojedinci i religijske grupe mogu koristiti za svoje osobno blagostanje. Ti resursi također se mogu darovati kao poklon većem društvu. Afričko kršćanstvo, kroz afrički pentekostalizam, nudi tipičan primjer ogromne nade koja se širi iz religije u društvo. Nada i optimizam posreduju se kroz naglašavanje moći Božje riječi u duhovnom oblikovanju i u otporu protiv zlih sila. Kako pentekostanci potiču nadu i optimizam u obožavanju, Kalu opisuje kako članovi zajednice dolaze na biblijske studije i nedjeljnu službu s bilježnicama kako bi zapisali poruku ili 'otkrivenje' s namjerom da je primijene tijekom tjedna. U procesu, svi se potiču da postanu pobjednici i 'uništavači demona'. Kalu opisuje ovaj način poticanja optimizma kao hermeneutiku za osvještavanje. Cilj je povezati obećanja u Bibliji s egzistencijalnim problemima s kojima se suočavaju ljudi kako nijedan obožavatelj ne bi napustio službu noseći 'terete jučerašnjeg dana'. Uz izgradnju optimizma u životima obožavatelja kroz hermeneutiku za osvještavanje, religija također doprinosi osvještavanju vjerskog praktičara da odgovori na izazove društva. Kao rezultat toga, vjerska osoba postaje izvor socijalnog kapitala (Par. Obaji, 2015. str 4, 10 - 11).

Kao primjer afričke zemlje, može se navesti Nigerija, koja je vjerski raznolika zemlja, s kršćanstvom, islamom i tradicionalnim religijama koje su prevladavajuće vjere, uz mnoge druge koje traže priznanje. Iako je Nigerija službeno sekularna država, što znači da se vjera ne bi trebala miješati u političke poslove niti imati državne povlastice, u praksi vjera značajno utječe na svakodnevni život. Ustav iz 1999. jamči vjersku slobodu, navodeći da vlada ne može prihvatiti nijednu službenu vjeru i da građani imaju pravo na slobodu misli, savjesti i vjere. Također zabranjuje prisiljavanje pojedinaca da sudjeluju u vjerskim aktivnostima protiv svojih uvjerenja.

Unatoč ovim zakonskim odredbama, vjera igra istaknutu ulogu u nigerijskoj politici i društvu. Na primjer, na javnim događajima, molitve se često izmjenjuju između kršćana i muslimana kako bi se spriječio sukob. Kršćanski i muslimanski praznici priznati su kao

državni praznici, dok tradicionalni vjerski praznici nisu. Šerijatski zakon je dugo bio predmet kontroverzi. Tijekom izrade nacрта ustava iz 1979. muslimanski su predstavnici nastojali uključiti šerijatski zakon, što je izazvalo sukob s kršćanskim skupinama. Iako je sporna odredba uklonjena iz konačnog nacрта, rasprave o šerijatu su se nastavile. Godine 1984. Buharijeva vlada pokušala je izmijeniti ustav kako bi uvela šerijat kao savezni zakon, ali pokušaj je propao nakon svrgavanja vlade. (Par. Umeanolue, 2020. str 142 – 144, 146).

Religija također utječe na izbor kandidata za predsjednika i guvernera u Nigeriji, često se biraju kombinacije musliman/kršćanin ili kršćanin/musliman kako bi se zaštitili interesi vjernika. U praksi, religija je bila važan faktor u izborima i imenovanjima, s različitim kombinacijama u različitim razdobljima, od vojnog režima do civilnih vlada. Također, religija može utjecati na glasanje i kampanje, gdje se koristi za potporu ili protivljenje kandidatima. Na primjer, general Buhari iz Stranke svih nigerijskih naroda kritiziran je zbog svojih stavova o religiji, što je moglo utjecati na njegovu političku sudbinu. Religija je važan i često kontroverzan faktor u nigerijskoj politici (Par. Marshall, 2009., str 104, 118 – 119, 201).

Utjecaj religije na politiku u Nigeriji često je prijetio stabilnosti zemlje. Na primjer, rasprava o Šerijatskom sudu žalbenog prava gotovo je dovela do kraja Ustavotvorne skupštine 1978. godine, kada su neki muslimanski članovi napustili sastanak zbog protivljenja ne-muslimana. Usvajanje šerijatskog prava od strane nekih guvernera također je dovelo do gotovo ukidanja Nacionalnog omladinskog servisa, koji je bio važan faktor integracije i ujedinjenja. Mnogi ljudi s juga nisu željeli da njihova djeca budu raspoređena na mjesta gdje bi morali poštovati islamsko pravo. Napetost je smanjena kad je javnosti obećana sigurnost. Religijsko nasilje, često s političkim podtonom, sprječava društveni razvoj. Na primjer, krize u Josu 2008. i 2010. godine započele su kao politički sukobi i zatim postale etno-religijske, uz gubitak života. Također, otkazivanje izbora Miss World, koji je trebao biti održan u Nigeriji, moglo se izbjeći uz poštovanje ustava u religijskim pitanjima. Ekonomski, javni novac potrošen na religijske aktivnosti i praznike mogao bi biti bolje iskorišten za razvoj. Donacije religijskim organizacijama i plaćanje za neobavljeni rad

zbog religijskih praznika također su problematični. Političari često koriste religiju za pridobivanje ili umirivanje birača, što može dovesti do gubitka izbora. Čelnik Olusegun Obasanjo je, primjerice, koristio religijsku politiku dok je bio predsjednik, što je imalo negativne posljedice za narod (Par. Umeanolue, 2020. str. 148 - 151).

3.2. Kina

Kineska religija složen je sustav vjerovanja i praksi koji se razvijao stoljećima, miješajući različite tradicije poput konfucijanizma, taoizma, budizma, popularne religije i narodnih vjerovanja. Konfucijanizam, koji je utemeljio Konfucije u 5. stoljeću prije Krista, naglašava moralne vrijednosti, obiteljske odnose i društveni poredak. Osnovne ideje uključuju ren (ljubaznost), li (bonton) i xiao (sinovsku pobožnost), koje su oblikovale kineske političke i društvene sustave, posebno u obrazovanju i upravljanju. Taoizam, inspiriran Lao Zijevim "Tao Te Chingom", naglašava život u skladu s "Tao" (Put) i praćenje prirodnog tijeka stvari. Ključne taoističke ideje uključuju wu wei (ne-djelovanje), koji promovira život bez napora u skladu s prirodom, te yin i yang, koji simboliziraju ravnotežu. Taoističke prakse poput meditacije i rituala podupiru duhovni rast. Budizam, koji je stigao iz Indije u 1. stoljeću nove ere, razvio je škole kao što su Chan (Zen) i Čista zemlja, koje naglašavaju meditaciju, odnosno vjeru u Amitabhu Buddhu. Budizam je uvelike utjecao na kinesku umjetnost, književnost i filozofiju. Popularna religija uključuje štovanje predaka, šamane i lokalne bogove, često se miješajući s konfucijanskim, taoističkim i budističkim elementima. Unatoč državnoj regulaciji, religija se i dalje široko prakticira, razvijajući se kao odgovor na političke i globalne promjene. Kineska religija i dalje igra ključnu ulogu u oblikovanju društva, odražavajući njegove bogate i raznolike tradicije. (Par. Madsen, 2011. str 23 - 28).

Utjecaj kineske religije na zemlju izrazito je složen i širok, prožimajući različite aspekte kineskog društva, politike i kulture. Kineska religija, koja obuhvaća konfucijanizam, taoizam, budizam te popularna vjerovanja, ima duboke korijene u povijesti i kulturi zemlje, oblikujući njezin identitet na više razina. U političkom kontekstu, kineska religija igra ključnu ulogu u oblikovanju državne ideologije i društvenih normi. Tradicionalni filozofski

sustavi poput konfucijanizma i taoizma utjecali su na razvoj kineske političke misli i upravljanja. Konfucijanizam, s naglaskom na moralne vrijednosti i društvenu harmoniju, oblikovao je političke ideje o vladavini i upravljanju, naglašavajući važnost vrlina i moralnog autoriteta. U povijesti, ovo je često bilo povezano s upravom dinastija koje su koristile princip konfucijanizma kao osnovu za svoje vladavine (Par. Chan Kim-kwong, 2005 str. 92).

4. UTJECAJ RELIGIJE NA HRVATSKO GOSPODARSTVO

Pod ovim poglavljem će se prezentirati utjecaj religije na hrvatsko gospodarstvo kroz opisivanje pravnog odnosa države Hrvatske prema religiji i prisustva katoličkog identiteta kod većine stanovništva, te utjecaj svetkovina i blagdana na ekonomiju u smislu potrošnje.

4.1. Pravni odnos hrvatske države prema religiji

Opći zakonodavni okvir reguliranja religije u Republici Hrvatskoj obuhvaća nekoliko ključnih pravnih dokumenata: Ustav Republike Hrvatske, Vatikanske ugovore, Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica (ZPPVZ), Zaključak (podzakonski akt ZPPVZ), te Ugovor o katoličkom vjeronauku u javnim školama i vjerskom odgoju u javnim predškolskim ustanovama, kao i ugovore s drugim vjerskim zajednicama. Ustav Republike Hrvatske jamči jednaka prava i slobode svim građanima bez obzira na njihovo vjersko uvjerenje (čl. 14 i 17), te zabranjuje nasilje, mržnju ili nesnošljivost na temelju vjerskih uvjerenja (čl. 39). Također, jamči slobodu savjesti i vjeroispovijedi te slobodno javno očitovanje vjere ili drugog uvjerenja (čl. 40). Ustavom je zajamčena jednakost vjerskih zajednica pred zakonom i odvojenost crkve i države, no istovremeno je omogućeno vjerskim zajednicama da slobodno obavljaju vjerske obrede, osnivaju obrazovne i socijalne ustanove te uživaju zaštitu i pomoć države u tim aktivnostima (čl. 41) (Par. Hazdovac Bajić, 2022. str 534.).

Hrvatska je sekularna država prema ustavno-pravnom okviru, ali Ustav također omogućava državi da pruža podršku religijskim zajednicama u određenim sferama. Ova načela konkretizirana su kroz Vatikanske ugovore i druge ugovore s vjerskim zajednicama. U praksi, odnos između države i Katoličke crkve u Hrvatskoj često je predmet rasprava. Neki smatraju da sekularnost omogućava slobodu religijskog djelovanja i veći angažman religijskih skupina u društvenim pitanjima, dok drugi vjeruju da takvo djelovanje može narušiti sekularnost i nametnuti religijske vrijednosti. Ove su rasprave često politizirane, s različitim stavovima povezanim s političkim i nacionalnim pitanjima. Iako se Hrvatska smatra jednom od najreligioznijih zemalja Europe, situacija je

kompleksna i uključuje procese sekularizacije i desekularizacije, privatizaciju i deprivatizaciju, te druge promjene. Katoličanstvo u Hrvatskoj ima značajnu ulogu u kulturno-simboličkom identitetu većine stanovništva, dok se istovremeno primjećuju elementi sekularizacije i individualizacije u svakodnevnoj religioznosti. Nacionalni i religijski identiteti u Hrvatskoj često su povezani, što čini pitanja identiteta posebno osjetljivim, posebno u vezi s religijom (Par. Hazdovac Bajić, 2022. str 532 - 535).

4.2. Primjeri utjecaja religije na hrvatsko gospodarstvo

Kao i što je već spomenuto, hrvatska je tradicionalno katolička zemlja koja je doživjela vjersku revitalizaciju nakon pada komunizma. Prema podacima iz Studije Europskih Vrijednosti 1999./2000., hrvatska se nalazi na trećem mjestu nakon post – komunističkih zemalja na indeksu religioznosti, a na sedmom mjestu među europskim zemljama. Međutim i u komunizmu je katolička vjera bila vezana uz nacionalni identitet Hrvata. (Par. Marinović Jerolimov, Zrinščak, 2006. str 280 - 283)

Postoje dva prihvaćena pristupa odnosno gledišta utjecaja religije na ekonomske tokove; U prvom se religija gleda kao ovisna varijabla koja ovisi o faktorima kao što su životni standard, dohodak, edukacija itd., a u drugom se religija gleda kao neovisna varijabla koja može utjecati na ekonomsko i socijalno stanje u društvu. S obzirom da drugo gledište ima više teoretskog pokrića (Par. Al Fozaie, 2023. str. 2), u ovom poglavlju će se kroz to gledište prikazati primjeri utjecaja religije na hrvatsko gospodarstvo.

S obzirom da se 83.2% populacije u hrvatskoj izjašnjava kao katolici prema zadnjem popisu stanovništva iz 2021. (Par. Index, 2022.), katolička vjera i tradicija stoga ima najveći utjecaj na hrvatsko gospodarstvo usporedno sa ostalim religijama. Prvi i glavni primjer toga su kršćanske svetkovine koje su ujedno i službeni praznici: Sveta tri kralja, Uskrs, Uskrsni ponedjeljak, Tijelovo, Velika Gospa, Dan svih svetih, Božić i prvi dan po Božiću - Sveti Stjepan. Nakon toga, prisutan je i vjerski turizam koji se sastoji od hodočašća, okupljanja kod obilježavanja vjerskih blagdana i obilasku vjerskih lokacija kao

što su: katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije u Zagrebu, katedrala sv. Jakova u Šibeniku koja je uvrštena na UNESCO-ov popis svjetske kulturne baštine, Eufrazijeva bazilika u Poreču itd. U Hrvatskoj 2019. procjenjuje se da je sakralne objekte i vjerska događanja u svim vjerskim destinacijama posjetilo gotovo milijun posjetitelja i generiraju jedan posto ukupnog godišnjeg turističkog prometa. To uključuje domaće i strane posjetitelje. Najveće svetište Marija Bistrica ima godišnje 60.000 posjetitelja na blagdan Velike Gospe, a svetište Majke Božje na Trsatu 30.000. (Par. Novi List, 2023.). Utjecaj također imaju Vatikanski ugovori koji predstavljaju politički i pravni okvir za djelovanje Katoličke crkve. Među svim ostalim dijelovima ugovora, na gospodarskim pitanjima Republika Hrvatska se obvezala vratiti u naravi ona dobra koja je moguće vratiti koja su oduzeta tijekom komunizma, isplaćivati naknadu u novcu za ostalu imovinu, isplaćivati određeni financijski iznos temeljen na broju župa, te se crkva izuzima iz poreznog sustava. Svetkovine su također određene kao državni praznici prema tim ugovorima. (Par. Vatican 1996., Narod.hr, 2016.) Osim toga, veliki utjecaj kršćanske tradicije u hrvatskoj pa i u svijetu se može vidjeti na primjeru nedjelje kao neradnog dana, odnosno dana odmora, a to ima značajan utjecaj na ekonomiju.

4.3. Svetkovine, blagdani i utjecaj na potrošnju

Precizno kvantificiranje utjecaja kršćanskih svetkovina koji su ujedno i državni praznici na ekonomiju je izazovno iz razloga što one čine samo jednu među mnogim varijablama koje direktno utječu na ekonomske tokove. Međutim, korištenjem podataka porezne uprave može se dobiti pregled o evidentiranoj potrošnji. Usporedbom datuma svetkovina i ostalih datuma u mjesecu, može se doći do određenih zaključaka.

Tablica 1: Iznos ukupnih računa na dan svetkovine Sveta tri kralja i ostalih dana u tjednu za cijelu istarsku županiju 2023.

ISTARSKA ŽUPANIJA			
DATUM	DAN	DJELATNOST	IZNOS UKUPNIH RAČUNA (EUR)
06.01.2023	Sveta tri kralja - Petak	Trg. na malo, osim trg. mot. voz. i motocikl.	1.711.650,40
13.01.2023	Petak	Trg. na malo, osim trg. mot. voz. i motocikl.	3.293.430,50
20.01.2023	Petak	Trg. na malo, osim trg. mot. voz. i motocikl.	3.203.175,20
27.01.2023	Petak	Trg. na malo, osim trg. mot. voz. i motocikl.	3.265.541,00
08.01.2023	Nedjelja	Trg. na malo, osim trg. mot. voz. i motocikl.	1.635.079,50
15.01.2023	Nedjelja	Trg. na malo, osim trg. mot. voz. i motocikl.	1.880.997,20
22.01.2023	Nedjelja	Trg. na malo, osim trg. mot. voz. i motocikl.	1.830.263,20

Izvor: Porezna uprava, „Izvještajni sustav fiskalizacije“, pristupljeno rujna 19. 2024., <https://porezna.gov.hr/fiskalizacija/izvjestaji/>

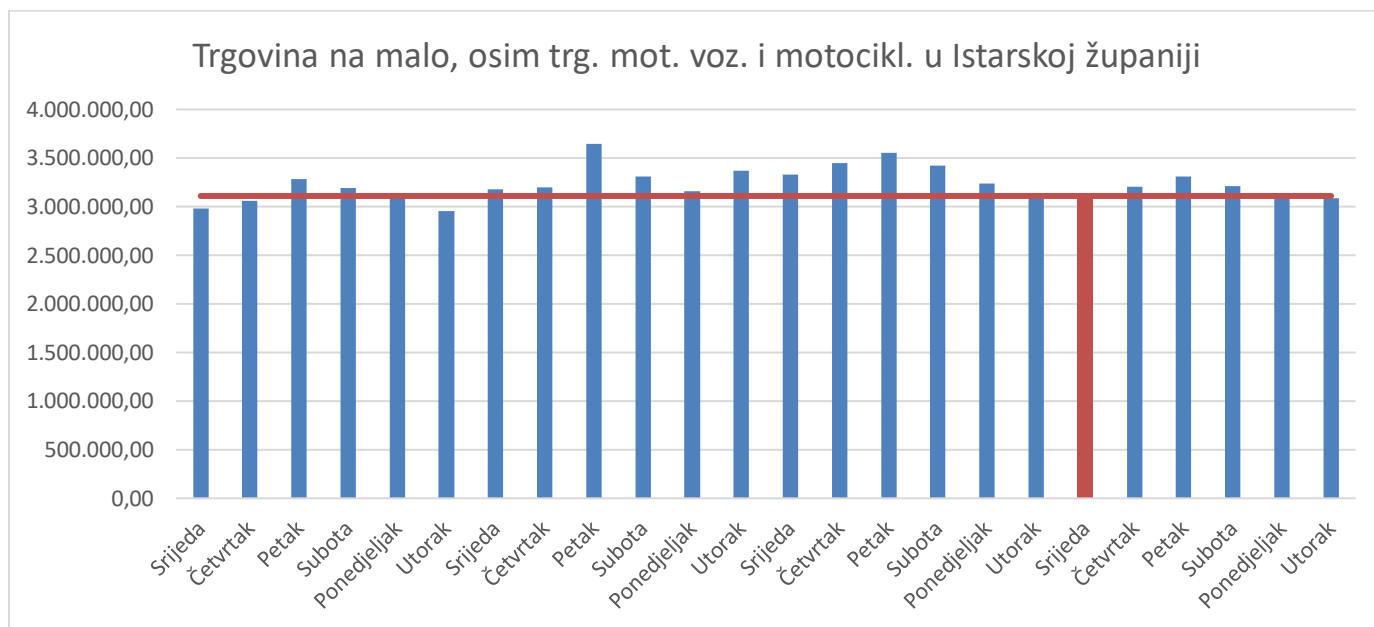
Tablica 2: Iznos ukupnih računa na dan svetkovine Sveta tri kralja i prosjek iznosa ukupnih računa na sve nedjelje u siječnju od 2018. do 2022. za cijelu istarsku županiju

ISTARSKA ŽUPANIJA			
GODINA	DAN	DJELATNOST	IZNOS UKUPNIH RAČUNA (EUR)
2022.	Sveta tri kralja	Trg. na malo, osim trg. mot. voz. i motocikl.	1.361.058,80
	Prosjek svih nedjelja u mjesecu	Trg. na malo, osim trg. mot. voz. i motocikl.	1.522.793,72
2021.	Sveta tri kralja	Trg. na malo, osim trg. mot. voz. i motocikl.	1.177.115,50
	Prosjek svih nedjelja u mjesecu	Trg. na malo, osim trg. mot. voz. i motocikl.	1.312.321,04
2020.	Sveta tri kralja	Trg. na malo, osim trg. mot. voz. i motocikl.	1.132.626,00
	Prosjek svih nedjelja u mjesecu	Trg. na malo, osim trg. mot. voz. i motocikl.	1.383.232,67
2019.	Sveta tri kralja	Trg. na malo, osim trg. mot. voz. i motocikl.	995.720,20
	Prosjek svih nedjelja u mjesecu	Trg. na malo, osim trg. mot. voz. i motocikl.	1.151.310,50

Izvor: Porezna uprava, „Izvještajni sustav fiskalizacije“, pristupljeno rujna 23. 2024., <https://porezna.gov.hr/fiskalizacija/izvjestaji/>

Iz prve tablice se može vidjeti na primjeru dana Sveta tri kralja 2023. godine, potrošnja u djelatnosti trgovine na veliko i malo pada na razinu potrošnje ostalih nedjelja u siječnju, odnosno potrošnja je za skoro dva puta veća tijekom ostalih radnih petaka. Razlog tome je očit: petak (Sveta tri kralja) je bio neradni dan kao i sve ostale nedjelje. Iz druge tablice kroz vremenski niz se može vidjeti kako je potrošnja na svetkovinu Sveta tri kralja konzistentno manja nego prosječna potrošnja svih nedjelja u mjesecu. Međutim, situacija je drugačija kod blagdana koji nisu ujedno i službeni praznici.

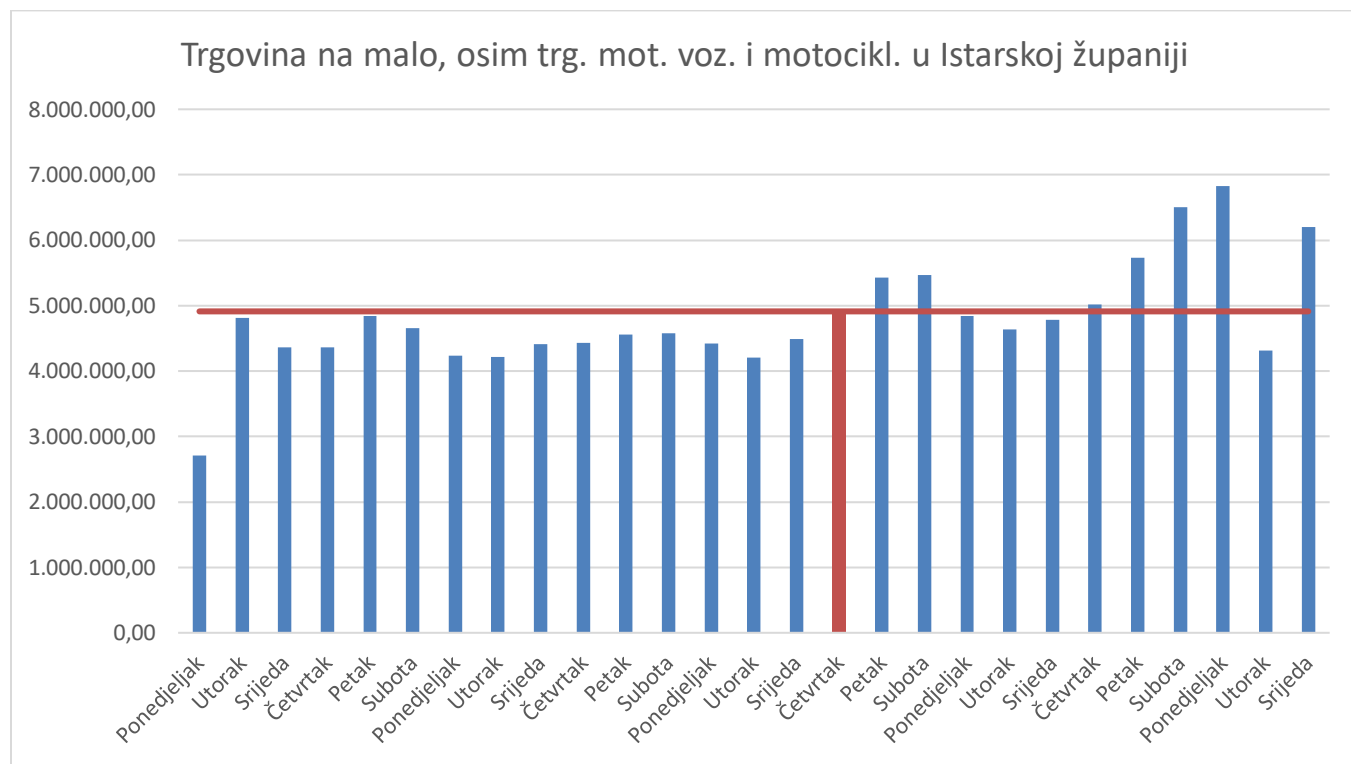
Graf 1: Iznos ukupnih računa na dan blagdana Pepelnice 22.02.2023. (označeno narančastim) i ostalih dana u tjednu za cijelu istarsku županiju za veljaču, bez nedjelja.

Izvor: Porezna uprava, „Izveštajni sustav fiskalizacije“, pristupljeno rujna 19. 2024., <https://porezna.gov.hr/fiskalizacija/izvjestaji/>

Iz prvog grafa se može vidjeti kako iznos ukupnih evidentiranih računa za trgovinu na malo na dan blagdana Pepelnice (srijeda) ne odudara od ostalih dana u tjednu bez nedjelja u veljači 2023.

Graf 2: Iznos ukupnih računa na dan blagdana Uzašašća 18.05.2023. (označeno narančastim) i ostalih dana u tjednu za cijelu istarsku županiju za svibanj, bez nedjelja.

Izvor: Porezna uprava, „Izveštajni sustav fiskalizacije“, pristupljeno rujna 19. 2024., <https://porezna.gov.hr/fiskalizacija/izvjestaji/>

Iz drugog primjera blagdana Uzašašća u svibnju 2023. se može vidjeti ista situacija – nema značajne promjene.

Iz ovoga se može zaključiti kako svetkovine Sveta tri kralja i veći utjecaj na smanjenje potrošnje nego nedjelje u mjesecu, ali da blagdani koji nisu službeni praznici nemaju primjetan utjecaj (primjer blagdana Pepelnice i Uzašašća) na razinu potrošnje.

5. ZAKLJUČAK

Utjecaj religije na gospodarstvo složen je i višeznačan fenomen koji se manifestira na više razina i kroz različite mehanizme. Religija oblikuje ekonomsko ponašanje pojedinaca i društvenih grupa, utječući na njihove vrijednosti, norme i odluke u vezi s potrošnjom, štednjom i radnom etikom. Primjerice, mnoge religije promiču vrijednosti poput štednje, predanosti radu i poštovanja poslovnih etika, što može pozitivno utjecati na ekonomsku produktivnost i stabilnost. Religijski principi često oblikuju i institucionalne aspekte gospodarstva, uključujući zakonodavne i regulatorne okvire. U nekim društvima, religija ima značajnu ulogu u oblikovanju ekonomskih politika, primjerice kroz regulaciju tržišta, poreznu politiku ili društvene usluge. Ovo može imati dalekosežne posljedice na način na koji gospodarstvo funkcionira i razvija se, stvarajući specifične ekonomske modele i politike koje odražavaju religijska uvjerenja.

Osim što utječe na pojedince i institucije, religija također igra značajnu ulogu u gospodarskim aktivnostima kroz svoje institucije. Religijske organizacije često upravljaju značajnim resursima i financijskim sredstvima, a njihove aktivnosti uključuju humanitarne projekte, obrazovanje, zdravstvenu skrb i druge društvene usluge. Ove aktivnosti ne samo da doprinose razvoju zajednica u kojima djeluju, već mogu imati i širi utjecaj na regionalni i nacionalni gospodarski razvoj.

S druge strane, religija može imati i složen utjecaj na globalizaciju i modernizaciju gospodarstva. U globaliziranom svijetu, gdje se religijske tradicije susreću s različitim kulturnim i ekonomskim praksama, može doći do sukoba ili prilagodbi koje utječu na gospodarske aktivnosti. Razumijevanje utjecaja religije na gospodarstvo zahtijeva holistički pristup koji uzima u obzir sve aspekte ove složene interakcije. Analiziranje kako religija oblikuje ekonomske norme, institucije i aktivnosti omogućuje dublje razumijevanje kako se gospodarstvo razvija i funkcionira unutar različitih kulturnih i religijskih konteksta. S obzirom na dinamičnost i promjenjivost odnosa između religije i gospodarstva, važno je kontinuirano istraživanje i prilagodba kako bi se mogli uočiti i razumjeti svi aspekti ove kompleksne povezanosti.

LITERATURA

Knjige:

1. Casanova, J., *Public Religions in the Modern World*, Chicago, University of Chicago Press, 1994.
2. Chalcraft, D. i A. Harrington, *The Protestant Ethic Debate: Weber's Replies to His Critics*, Liverpool University Press, 2001.
3. Chitando, Ezra, et al., „Multiplying in the Spirit African Initiated Churches in Zimbabwe: Introduction“, Otto-Friedrich-Universität Bamberg, 2018.
4. Marshall, R., *Political Spiritualists: The Pentecostal Revolution in Nigeria*, Chicago, IL, University of Chicago Press, 2009.
5. Mbiti, J. S., *African Religions and Philosophy, 2nd ed.* Oxford, Heinemann, 1999.
6. Stark, R. i W.S. Bainbridge, *A Theory of Religion*, New York, Peter Lang, 1987.
7. Wagner, P., „A Sociology of Modernity: Liberty and Discipline“, 2004.

Poglavlje u knjizi:

1. Berger, P. L., „The Desecularization of the World: A Global Overview“ u Berger, P. L. (Ed.), *The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics*, Washington, DC, Ethics and Public Policy Center, 1999., str. 1-18.
2. Magesa, L., „African Christian Spirituality“ u Stinton, D.B. (Ed.), *African Theology on the Way: Current Conversations*, London, SPCK, 2010., str. 46-78.
3. Wagner, P., „Modernity: One or Many?“ u Blau, J.R. (Ed.), *The Blackwell Companion to Sociology*, Oxford, Blackwell Publishing, 2004., str. 30–42.

Članci u časopisima:

1. Al Fozaie, M.T., „Behavior, religion, and socio-economic development: a synthesized theoretical framework“, *Humanities and Social Sciences Communications*, vol. 10, no. 1, 2023., str. 1-15.

2. Alesina, A. et al., „Fractionalization“, *Journal of Economic Growth*, vol. 8, no. 2, 2003., str. 155–194.
3. Avdukić, A., Efendić, V. i F. Hadžić, „Islamska ekonomija kroz prizmu političke ekonomije“, *Znakovi vremena*, vol. 20, no. 76/77, 2017., str. 169-179.
4. Barro, R. i R. McCleary, (2003), „Religion and economic growth across countries“, *American Sociological Review*, vol. 68, no. 5, 2003., str. 760–781.
5. Blum, U. i L. Dudley, „Religion and economic growth: was Weber right?“, *Journal of Evolutionary Economics*, vol. 11, no. 2, 2001., str. 207–230.
6. Chan, Kim-Kwong., (2005). „Religion in China in the Twenty-first Century: Some Scenarios“, *Religion. State & Society*, str. 87-119.
7. Guiso, L., Sapienza, P. i L. Zingales, „People’s opium? Religion and economic attitudes“, *Journal of Monetary Economics*, vol. 50, no. 1, 2003., str. 225–282.
8. Hazdovac Bajić, „Prilog konceptualizaciji sekularnosti u suvremenom europskom i hrvatskom društvenom kontekstu“, *Nova prisutnost*, vol. 20, no. 3, 2022., str. 525-536.
9. Inglehart, R. i W. E. Baker, „Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values“, *American Sociological Review*, vol. 65, no. 1, 2000., str. 19–51.
10. Jong, E., „Religious Values and Economic Growth: A review and assessment of recent studies“, 2008., <https://repository.ubn.ru.nl/bitstream/handle/2066/74908/74908.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (pristupljeno 22. kolovoza 2024.)
11. Karaçuka, M., „Religion and economic development in history: Institutions and the role of religious networks“, *Journal of Economic Issues*, vol. 52, no. 1, 2018., str. 57–79.
12. Krymkowski DH, Martin LH, „Religion as an independent variable: revisiting the Weberian hypothesis“. *Method Theory Stud. Relig.*, 1998 10(2):187–198.
13. Kuran, T., „Islam and economic performance: historical and contemporary links“, *Journal of Economic Literature*, vol. 56, no. 4, 2018., str. 1292–1359.
14. Madsen, R., „Religious Renaissance in China Today“, *Journal of Current Chinese Affairs*, vol. 40, no. 2, 2011., str. 17-42.

15. Marinović Jerolimov, D., Zrinščak S., „Religion Within and Beyond Borders: The case of Croatia“, *Social Compass*, 53(2), 279-290.
16. Mosher, J. S., „The Protestant Reading Ethic and Variation in Its Effects“, *Sociological Forum*, vol. 31, no. 2, 2016., str. 397–418.
17. Noland, M., „Religion and economic performance“, *World Development*, vol. 33, no. 8, 2005., str. 1215–1232.
18. Obaji, A., „Religion and Social Transformation in Africa: A Critical and Appreciative Perspective“, *Scriptura*, vol. 114, no. 1, 2015., str. 1-20.
19. Omelicheva, M. Y. and Ahmed, R., „Religion and politics: examining the impact of faith on political participation“, *Religion, State and Society*, 46(1), pp. 4–25., 2017.
20. Platteau, J. P. „Religion, politics, and development: lessons from the lands of Islam“, *Journal of Economic Behavior & Organization*, vol. 68, no. 2, 2008., str. 329–351.
21. Pryor, F. L., „The economic impact of Islam on developing countries“, *World Development*, vol. 35, no. 11, 2007., str. 1815–1835.
22. Reitsma, J. et. al., „Believing and Belonging in Europe“, *European Societies*, vol. 14, no. 4, 2012., str. 611-632.
23. Reaves, Dylan, "Peter Berger and the Rise and Fall of the Theory of Secularization," *Denison Journal of Religion*: Vol. 11 , Article 3, 2012.
24. Sala-i-Martin, X., Doppelhofer, G. i R. I. Miller, „Determinants of long-term growth: a Bayesian averaging of classical estimates (BACE) approach“, *American Economic Review*, vol. , no. 4, 2004., str. 813–835.
25. Segal, R. A., „Why isn't religion an independent variable?“, *Method & Theory in the Study of Religion*, vol. 11, no. 4, 1999., str. 408–419.
26. Simpson, John H. "The Stark-Bainbridge Theory of Religion." *Journal for the Scientific Study of Religion*, vol. 29, no. 3, 1990, pp. 367–71. JSTOR, <https://doi.org/10.2307/1386466>. Accessed 19 Sept. 2024.
27. Strulik, Holger., "SECULARIZATION AND LONG-RUN ECONOMIC GROWTH." *Economic Inquiry*, vol. 54, no. 1, 2016, pp. 177-200.
28. Tadić, S., „Sekularizacija, antisekularizacija i suvremena revitalizacija religije“, *Nova prisutnost*, vol. 5, no. 1, 2007., str. 1-37.

29. Tulić, E., „Određenje i definicija religije s osvrtom na pojam novih religijskih pokreta“, *Novi Muallim*, vol. 19, no. 73, 2018., str. 8-14.
30. Umeanolue, I., „Religious influences on politics in Nigeria: Implications for national development“, *OGIRIS! a New Journal of African Studies*, no. 15, 2020., str. 139–157.

Mrežne stranice:

1. Ćimić, I., „U Hrvatskoj je po popisu stanovništva 83.2% katolika, a ne 78.9%“. Indeks, pristupljeno rujna 19. 2024., <https://www.index.hr/vijesti/clanak/u-hrvatskoj-je-po-popisu-stanovnistva-832-katolika-a-ne-789/2397558.aspx>
2. Sarkotić, G., „Pet činjenica o ‘Vatikanskim ugovorima’!“. Narod.hr, pristupljeno rujana 19, 2024, <https://narod.hr/kultura/pet-cinjenica-o-vatikanskim-ugovorima>
3. Juričić Bukarica, A., „Vjerski turizam ima ogromni potencijal. Statistika otkriva da hrvatska svetišta godišnje posjeti milijun hodočasnika“. Novi List, pristupljeno rujna 19. 2024., <https://www.novolist.hr/novosti/vjerski-turizam-ima-ogromni-potencijal-statistika-otkriva-da-hrvatska-svetista-godisnje-posjeti-milijun-hodocasnika/>
4. „Agreement between the Holy See and the Republic of Croatia on legal matters (December 19, 1996)“. Vatican, pristupljeno rujna 19. 2024., https://www.vatican.va/content/dam/wss/roman_curia/secretariat_state/index_cordati-accordi_en.htm

Popis tablica:

1. Tablica 1: Iznos ukupnih računa na dan svetkovine Sveta tri kralja i ostalih dana u tjednu za cijelu istarsku županiju 2023., str. 26
2. Tablica 2: Iznos ukupnih računa na dan svetkovine Sveta tri kralja i prosjek iznosa ukupnih računa na sve nedjelje u siječnju od 2018. do 2022. za cijelu istarsku županiju, str. 26

Popis grafova:

1. Graf 1: Iznos ukupnih računa na dan blagdana Pepelnice 22.02.2023. (označeno narančastim) i ostalih dana u tjednu za cijelu istarsku županiju za veljaču, bez nedjelja, str. 27
2. Graf 2: Iznos ukupnih računa na dan blagdana Uzašašća 18.05.2023. (označeno narančastim) i ostalih dana u tjednu za cijelu istarsku županiju za svibanj, bez nedjelja, str. 28

Sažetak

Religija ima dubok utjecaj na ekonomiju, oblikujući individualna i kolektivna ponašanja povezana s potrošnjom, štednjom i radnom etikom. Vjerske vrijednosti, kao što su štedljivost i predanost radu, mogu povećati ekonomsku produktivnost i stabilnost. Također utječe na institucionalne okvire, utječući na zakonodavstvo, regulatorne politike i ponekad usmjeravajući ekonomske politike poput oporezivanja ili tržišnih propisa. U određenim društvima religijska uvjerenja stvaraju različite ekonomske modele i političke pristupe. Vjerske organizacije upravljaju znatnim resursima i pridonose obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti i socijalnim uslugama, što pozitivno utječe na lokalna i nacionalna gospodarstva. Međutim, u globaliziranom svijetu, religijske tradicije ponekad se sukobljavaju s modernim ekonomskim praksama, komplicirajući njihov odnos. Analiza ekonomskog utjecaja religije daje uvid u to kako se ekonomije razvijaju u različitim kulturnim kontekstima. Važno je dalje nastaviti istraživanja za razumijevanje kompleksne veze između religije i gospodarskog razvoja.

Ključne riječi: ekonomija, religija, vjerski aspekt, produktivnost, politika, tržište

Summary

Religion has a profound effect on the economy, shaping individual and collective behaviors related to consumption, savings, and work ethics. Religious values, such as frugality and dedication to work, can increase economic productivity and stability. It also influences institutional frameworks, influencing legislation, regulatory policies and sometimes guiding economic policies such as taxation or market regulations. In certain societies, religious beliefs create different economic models and political approaches. Religious organizations manage substantial resources and contribute to education, health care, and social services, which positively impact local and national economies. However, in a globalized world, religious traditions sometimes clash with modern economic practices, complicating their relationship. Analysis of the economic impact of religion provides insight into how economies develop in different cultural contexts. It is important to continue research to understand the complex relationship between religion and economic development.

Key words: economy, religion, religious aspect, productivity, politics, market